

הכשרת צוות מדריכים וסדרנים ברומניה מקרב מעפילי האוניות "פאן יורק"- "קיבוץ גלויות" ו"פאן-קרשנט"- "עצמאות"

מאת: תהילה עופר

שתי אוניות "הפאנים" הפליגו מנמל קונסטנצה, ברומניה, לנמל בורגאז, בבולגריה. שם הועלו על סיפון בחודש דצמבר 1947 מעל 15,000 מעפילים שהגיעו ברכבות מרומניה. למבצע המורכב, חסר תקדים בהיקפו, קדמו לא רק הכנות טכניות ולוגיסטיות, אלא גם הכשרת צוות של אחראים וסדרנים מקרב המעפילים עצמם. המסמך שלהלן מעורר התפעלות באשר להקפדה לא רק על פרטים חשובים אלא גם על עניינים שוליים לכאורה, כדי להבטיח את הסדר ומשמעת המעפילים במהלך הנסיעה ברכבת וההפלגה. אספקת מזון ומים וחלוקתם למעפילים, תנאי תברואה פרטניים, נהלי התנהגות כגון לצורך עישון, רחיצה ועשיית צרכים, אפילו שקיות להקאה – אין פרט שעליו לא תודרכו האחראים מקרב המעפילים.

מאיר אלביני, חבר קיבוץ מגן, השתתף כחודש לפני העלייה בקורס ההכשרה שהתקיים בחווה בעיירה האצג (Hațeg) בטרנסילבניה. בקורס לקחו חלק כמה חברים וחברות מתנועות הנוער החלוציות ברומניה. מאיר, יליד בוקרשט הבירה, היה פעיל בתנועת "השומר הצעיר". הוא מספר כי החניכים נדרשו להתעלם מהשתייכותם התנועתית במהלך הקורס ולאחר מכן באוניות, ולפעול כשליחי תנועה אחת. לדוגמה, הוא זוכר שחברי תנועתו הפסיקו לברך זה את זה ב"חזק ואמץ!" השומרי אלא בברכה משותפת לכולם: "עלה נעלה!"

לאחר מיון ואימונם ראשוניים, בין השאר בקרב פנים אל פנים, שימוש במקלות וגם באקדחים, מדריכי הקורס הטילו על חלק מהחניכים תפקידים: מפקדי מחלקות, סדרנים ורצים. מפקדי המחלקות נקראו "מפקדי עלייה", בעברית, והם עברו הדרכה מיוחדת. למשתתפי הקורס הוסבר כי מילוי תפקידם יתחיל עם עליית המעפילים לרכבות ובהמשך באוניות, אך לא נמסרו להם מועדים ויעדים. רק בהפלגה עצמה הם פגשו את יוסי הראל, מפקד שתי האוניות, את קברניט "פאן יורק" גד הילב, את קברניט "פאן קרשנט" יצחק (אייק) אהרונוביץ ואת שאר המלווים אנשי הפלי"ם והגדעונים.

מדריכי הקורס – בחורים ובחורות – היו כולם שליחי עלייה מהארץ שהוצגו לפני החניכים בשמות בדויים. החניכים הבינו שאלה אנשי פלמ"ח, אם כי הדבר לא נאמר להם מפורשות. השליחים דיברו רק עברית ודבריהם תורגמו לרומנית על ידי חבר הנהגת "השומר הצעיר" ברומניה קרול בויז (חיים בנימיני). מאיר חושד, כנראה בצדק, כי חלק מהשליחים היו יוצאי רומניה, אך לא רצו שזהותם האמיתית תיוודע לשלטונות רומניה ולכן העמידו פנים שאינם יודעים רומנית.

מאיר אלביני היה מפקד מחלקה. הוא שמר עימו את דפי ההנחיות שקיבלו משתתפי הקורס. את דפי ההנחיות נדרשו לשנן. הם היו כתובים רומנית (עילגת למדי, ככל הנראה נכתבו בידי שליחים ארצישראלים שעלו מרומניה לפני שנים רבות) ושובצו בהם מילים עבריות כתובות באותיות לטיניות. חברי תנועות הנוער הכירו מילים ומונחים בעברית כגון: מפקד, קבוצה, חברים, עולים, סדרן, דגל וכיו"ב. בתרגום לעברית כתבתי מילים אלה באותיות נטויות.

הנחיות

עבור מפקדי העלייה

1. יש ללמוד ולהכיר במדויק את תוכנה של פקודת הקבע ולהביא את הבעיות העיקריות הכלולות בה לידיעת העולים.
2. לאף אחד אין רשות לעזוב את הקרון ללא אישורו של מפקד הקרון או של עוזר המפקד.
3. לשם עשיית הצרכים (בתי שימוש) תינתן האפשרות לכך בפרקי זמן קצובים. המפקד אחראי לכך שכל עולה יחזור למקומו. המפקדים יהיו אחראים גם [לשים לב] להימצאות כל אדם זר בקרון (אפילו אם יש ברשותו תעודת עלייה אך אינו שייך למחלקה שלך).
4. בנוגע לתקשורת תנהגו על פי הוראות פקודת הקבע, פרק ב'.
5. יש למנות חבר מן המחלקה שעליו החובה לאספקת מים לקרון בפרק הזמן המצוין בפקודה.
6. רצים-קשרים לא יישלחו מבין החברים במחלקה. הם יישלחו רק על ידי המטה, על פי הוצאת הדגל [מהחלון] בפרק הזמן שהרכבת נמצאת בארץ [ברומניה].
7. את הדגל יש להוציא רק בצד ימין של הרכבת לפי כיוון נסיעתה.
8. כל הבקשות, התלונות או כל דבר אחר יימסרו על ידי מפקד המחלקה לרץ-הקשר, רק בכתב לא בעל-פה.
9. משמעות סרטי השרוול
 - א. אדום סדרן
 - ב. לבן עם משולש ירוק מפקד מחלקה או קרון
 - ג. ירוק בהיר רץ
10. התנהגות המפקד כלפי העולים צריכה להיות עם הרבה סבלנות והבנה. על המפקד לשמש דוגמה בהתנהגותו.
11. יש למלא בדיוק מרבי את הדברים הכלולים בפקודת הקבע. מי שיזלזל בהנחיות אלה יישא בתוצאות.

מפקד השיירה.

פקודות קבע

מס' 2 [יתכן כי היה גם מסמך קודם שלא השתמר. ת.ע.]

הקדמה

פקודות הקבע מתייחסות למפקדי המחלקות אשר ימונו לתפקיד זה, נמצאים במחנות למפקדי עלייה ויוסמכו כחברים בהגנה, כמפקדי מחלקות מעפילים.

מפקדי המחלקות הם שלד הארגון ומסות המעפילים. הם אחראים למילוי כל פקודות הקבע והפקודות המיוחדות מטעם הנהגת האונייה. בהן תלויים הסדר, המשמעת והדייקנות באופן הביצוע של המחלקות. הם הגורם העיקרי בביצוע מדויק של הפעילות.

מפקדי המחלקות מחויבים לשמש בהתנהגותם דוגמה אישית עבור המחלקות שלהם. הם צריכים להכין את המחלקות שלהם לנהוג בסבלנות במצבים הקשים שבפניהם תעמוד המחלקה במהלך הנסיעה ברכבת ובאונייה. בהתנהגותם, עליהם להיות הראשונים לסבל ולסבלנות ואחרונים לנוחות.

א'

1. תפקידם הוא קבלת היחידות בקרונות הרכבת, ארגון וחינוכם.
2. לדאוג למחלקה במהלך נסיעתה.
3. לדאוג לחלוקה צודקת של מים, מצרכים ושירותים שונים.
4. לדאוג לניקיון בקרונות.
5. לדאוג לקשר מתמיד עם מפקד השיירה.
6. לדאוג למילוי מדוקדק של ההנחיות המתקבלות מאת המפקדים וכמו כן להעברת תלונות מצד אנשי המחלקות שלהם להנהגה.

ב' קשר.

1. מאחר והקרונות סגורים, נשתמש כאמצעי קשר בדגל איתות. במקרה אסון במהלך הנסיעה צריך מפקד המחלקה לנופף בדגל האיתות. הרכבת תיעצר. הערה: במהלך הנסיעה ישמש דגל האיתות רק למקרה מיוחד.
2. בשעת חנייה ינופפו בדגל במקרה הצורך בקשר עם הקומנדר [להבדיל ממפקד]. איש הקשר שישלח על ידי הקומנדר יקבל את השדר באופן הכי ברור ויחזיר את התשובה.

ג' שירות רפואי.

במקרים של הזדקקות לשירות רפואי או לעזרה ראשונה, מפקד המחלקה יודיע על כך באמצעי הקשר הרגילים לראש השירות הרפואי.

ד' מזון.

מצרכי המזון יובאו לרכבת בידי המעפילים ממקומות יציאתם. רצוי שהארוחות יהיו משותפות.

ה' מים.

בפרקי זמן מסוימים, 3-4 שעות, נעצור את הרכבת לשם אספקת מים. כל קרון יקבל מיכל מים ממחלקת אספקת המים. מפקד המחלקה ידאג לכך שכמות זאת תספיק עד העצירה הבאה.

ו' צרכים.

עבור הקרונות שאין בהם בתי שימוש תינתן האפשרות לעשיית צרכים בפרק זמן מיוחד לכך.

ז' חימום.

במקרים שיש בנמצא מכשירי חימום, על המפקד לדאוג לחלוקתם ההגיונית, כך שיספיקו לכולם לכל אורך הנסיעה.

===

עליך לדאוג לכך שאף אדם לא יכנס לקרון ללא אישור מאת מפקד השיירה.

עליך לחלק את המקומות כך שהכי טובים בקרון יהיו לנשים, ילדים וזקנים.
עליך לדאוג שהמחלקה תישאר בשלמותה ברכבת ובהעלאה לסיפון, ולהבאתה בשלמותה, מאורגנת ומגובשת, לחלק הקשה של הפעילות באוניה.

העלאה לאוניה.

המפקדים האחראים להעלאה לאוניה אחראים לכך שאנשיהם יעשו את הצרכים, ימלאו מים בבקבוקים וישתו מים, מאחר שעד שהאוניה תפליג הם לא יוכלו לספק את הצרכים שלהם.
במהלך העלייה לאוניה עליך לדאוג שאנשי המחלקה שלך יהיו מרוכזים במקום אחד. אתה צועד בראש בעליה לאוניה עליך להציג את פנקס המחלקה ובאותו מקום תקבל כרטיס מזון למחלקה שלך. עליך לשמור אותו ריק ולמלא אותו לפי הנחיות חדשות שתקבל.
באוניה יש מקום לכולם. אינך צריך להידחף. הסדרנים ינחו אותך ויראו לך את מיקום המחלקה שלך. עליך לעזור לסדרנים בסידור אנשי המחלקה שלך במיטות. כאשר האנשים יסתדרו במיטות אין להם רשות לעזוב את מקומם. הם מרותקים למיטותיהם עד לקבלת הנחיות חדשות.

חלוקת מזון.

עם קבלת הודעה, עליך להגיע עם 2-3 מאנשי המחלקה שלך למטבח כדי לקבל את האוכל למחלקה שלך. שם תקבל כלים לחלוקת האוכל ואת כמות המזון. עם קבלת האוכל עליך להציג את כרטיס המצרכים של המחלקה, אשר בלעדיו לא תקבל מזון. לאחר קבלת המזון אתה חוזר לאנשיך ומחלק אותו באופן שווה לכולם. זכור כי אתה אחראי לחלוקה צודקת של האוכל.
בגמר האכילה עליך לדאוג לניקיון מרחב המחיה של מחלקתך ולשטיפת הכלים. הכלים האלה יישארו ברשותך עד סיום ההפלגה.

מים.

פעם ביום יחולקו מים, ליטר ליום לכל אחד. תקבל הודעה מיוחדת על מועד חלוקת המים.
עם קבלת ההודעה עליך להגיע למקום שבו מחלקים מים, עם דליים ועם אחדים מאנשי המחלקה שלך. גם כאן עליך להציג את כרטיס המצרכים של המחלקה. תקבל את המים ותחלק אותם באופן שוויוני לאנשיך.

ניקיון.

1. ניקיון מוחלט באוניה הוא תנאי הכרחי לשמירה על הבריאות ולמניעת מחלות מידבקות. עליך לדאוג לניקוי מוקפד של המתחם שבו שוהה המחלקה שלך, על ידי תורנים מתוך המחלקה.
2. עליך לדאוג לשמירת הניקיון הכללי באוניה והשלכת כל לכלוך רק למקום המיועד למטרה זאת.
3. [כאן יש קטע שבו המסמך קרוע אך ניתן להבין את מהות ההוראות] מדובר בחיפה יומית במקום המיועד לכך; העסקת תורנים צרכי האוניה כולה; קיום ישיבות של מפקדי המחלקות עם מפקד האוניה, בהן יוכלו להציג דרישות מטעם המעפילים וקבלת פתרונות אפשריים לבעיות השונות.

עישון.

בגלל סכנת דליקות באוניה והצורך החשוב של רמת החמצן הכרחית חל איסור מוחלט על עישון במתחמי השהייה. מותר לעשן רק על הסיפון, כאשר אנשים יורשו לעלות לשם. הנך אחראי לכך שאנשי המחלקה שלך לא יעשנו במתחם שהייתם.

בתי כיסא.

יש מספיק בתי כיסא, אבל עליך למהר ולא לתפוס מקום יותר מדי לאחר עשיית הצרכים יש לנקות את בית הכיסא על מנת למנוע מחלות העלולות להתפשט בגלל ניקיון לקוי.

מרקקות לצורך הקאה.

במצב של מזג אוויר גרוע תקבל מספר שקיות מיוחדות לחלוקה בין אנשיך. עליך לדאוג שהשקיות המשומשות יושלכו לים.

במקרה שריפה.

במקרה של דליקה במתחם המחלקה שלך תנסה קודם כל לכבותה בעצמך ותשלח מייד אדם שיודיע למיפקדת האוניה. אם לא תצליח לכבות בעצמך ישוגרו לעזרתך אנשים מאומנים למטרה זאת. במקומות שונים באוניה יש מכשירי כיבוי. יש להשתמש בהם באופן מיידי. לכיבוי דליקה תוכל להשתמש גם במשאבות המים.

חשמל ואינסטלציה.

באוניה נמתחו כבלים וחוטי חשמל בכמות גדולה ואתה אחראי לכך שאף אחד מאנשיך לא יגע בהם, כיון שהוא עלול לשלם בחייו על הפרת ההוראה הזאת.

עליה לסיפון.

לכל מחלקה יוקצה פרק זמן מסוים לעליה לסיפון. תעלה את האנשים בשעה היעודה ותוריד אותם בזמן שנקבע.

משמעת.

לקיום הארגון והסדר באוניה נקבעו סדרנים אשר עליך לסייע להם במילוי התפקידים שלהם. כל האנשים מוכרחים להישמע להוראות הניתנות על ידי הסדרנים מאחר והם ממלאים אחר הוראות מפקד האוניה ואינם עושים דבר על דעת עצמם.

שירות רפואי.

באוניה יש שירות רפואי מסודר, בית מרקחת ובית חולים. מהרגע שאדם חולה עליך לשלוח אותו למרפאה התורנית. במקרה תאונה עליך להעביר את הפצוע למרפאה בעזרת אנשים ממחלקתך.

[כאן מסתיים המסמך ששמר מאיר אלביני, אך ייתכן כי היו בו הנחיות נוספות. ת.ע.]